

Sosed Luka.

Kmečka novela. — Spisal Ivan Cankar.

I.

Nočilo se je; krčmar je prižgal svetiljko, ki je visela od stropa in je zagrnil okna.

Zunaj je pršil jesenski dež, tih in mrzel, blato na cesti je segalo do gležnjev. V izbi pa je bilo toplo, da so se potili pivci; krčmarica je pekla in od ogromne zelene peči je puhtela težka, omotna toplota; dekla je prinašala dišeče rumene hlebce, polagala jih je na peč in jih pregrinjala s plahto, ki se je palila na razcefranih robih; duh gorkega kruha se je mešal z duhom razlitega kislega vina, močnega tobaka in gnoja, ki ga je bil prinesel sosed Luka na škornjih s seboj.

Vsa izba je bila polna; kmetje so se vračali s semnja in so krenili spotoma k Šrangarju, ker se je tako spodobilo od nekdej. Krčma je stala kakor pastir med čredo; uro hodá na to stran, uro hodá na ono stran je bila vas; ob veliki cesti pa je bil Šrangar in bela hiša s prijaznimi okni in svetlo oblanico nad vratmi se je razgledavala po pokrajini, po tihih vaseh, ki so se svetile na zeleni ravni. Krčmar je bil suh človek, ves izstradan, nič podoben krčmarju; njegov sivi, koščeni obraz se je smehljal neprestano, tako sladko in cukreno, kakor dekle, ki se brani semnjine. Pravili so, da je bogat in da je velik skopuh. Stal je sredi izbe, pripogibal je život in si je mel roke.

„Pa še enega! Andrejec ima denar, Andrejec bo plačal, Andrejec je pošten človek!“

Kmetje niso bili pijani; tudi trezni niso bili več; zibalo se je na robu. „Kakor kane!“ je rekel sosed Luka. „Še enega, nato pa še deset!“

Krčmar je prinesel steklenico in jo je postavil na mizo; kozarci so zažvenketali, glasneje je bilo v izbi.

„Kanilo je!“ je rekel sosed Luka.

Vsi so pili, govoril pa je samo eden, samo Andrejec je govoril. Stal je za mizo in je govoril neprestano, s tenkim, prepirljivim, brez vzroka vzbujenim glasom. Majhen in suhoten človek je bil, v dolgo suknjo zapet, dasi je bilo v izbi vroče kakor v peči; na glavi je imel črno zimsko kučmo, ki je bila veliko večja od glave. Obraz njegov je bil droban, obrit, ves gubast, nemirne, od vina zameglele oči so se ozirale po izbi, kakor se ozira pijanec, ki bi se rad prepiral in išče poželjivo, da bi ugledal posmeh na sosedovem obrazu. Stal je za mizo, pocepetaval je z nogami in tolkel z bičem ob tla.

„Koga kaj briga? Koga kaj briga moj denar?“ je kričal s tenkim, jeznim glasom. „Če ga zapijem, ga zapijem — moj denar je! Če dam za vino, dam — zakaj bi sosed ne dal sosedu?“

„Le daj!“ se je zasmel debel kmet. „Le daj, če imaš!“

Andrejec je hlastnil po sosedovi besedi kakor po božjem daru.

„Kaj, če imam? Ti, reva, prašaš, če imam? Na, na, poglej, le debelo poglej, sem poglej! Ali te skomina? Ali bi rad? Ali češ?“

Odpel si je suknjo, potegnil je iz žepa zavitek bankovcev ter jih pomolil preko mize. Vsi so nenadoma utihnili, ko so se zalesketali nad mizo rdeči papirji; nekaj odurnega je seglo v srca, nobeden ni izpregovoril besede.

„Daj sem!“ se je zasmel debeli kmet, njegov smeh pa ni bil več vesel, temveč zopern in skoro hudoben. Andrejec je urno umaknil roko, tiščal je bankovce v pesti, spravil pa jih ni.

„Hlastač!“ je vzkliknil drug kmet. „Tudi mi nismo berači! Kaže te papirje, kakor otrok krajcar. Ne boš dolgo kazal, boš kmalu zapil!“

„Kaj tebe briga, če zapijem ali če ne zapijem? Tudi ti piješ z mano; moje vino piješ!“

„Zakaj bi ne pil, če je vino na mizi? Nihče ti ni ukazal, da daj zanj! Ne plačuj, bomo plačali sami!“

„Kdo bo plačal?“ je kričal Andrejec. „Kdo bo plačal, dokler sem jaz tukaj?“

Vzdignil je pest in je zamahnil z bankovci v kolobarju.

„Šrangar, vina na mizo! Ali spiš, Šrangar?“

Star kmet, ki je sedel ob oknu in molčal ves čas, je vstal izza mize, pomaknil si klobuk na čelo ter si zape-njal suknjo.

„Ne plačuješ ti, Andrejec, ne daješ za vino, ne ti! Tvoja vest plačuje, Andrejec! Tvoja vest napaja, zato, da bi se sama upijanila!“

Ni se ozrl na Andrejca, pljunil je sredi izbe in je šel. Par kmetov je vstalo in je šlo za njim.

Andrejec je bil od srda siv v obraz in je kričal s hripavim glasom:

„Moja vest plačuje, ne jaz! Tudi zanj je plačevala moja vest, tudi njega je napajala! Kaj sem mu storil, da pljuje predme? Komu sem storil kaj žalega? Naj se oglasi tisti, ki sem mu storil kaj žalega!“

Obšla ga je bila nenadoma pijana bridkost in oči so se mu zasolzile. Sedel je, iztegnil je roke predse po mizi in je sklonil glavo z visoko črno kučmo.

„Sam sem, ljudje božji, zato lahko pljujejo predme! Sam kakor sirota in nikogar ni, da bi se postavil zame. Ne pljujte pred Andrejca, nikar ga ne tepite!“

Naslونil je glavo na mizo in je zajokal.

„Šleva!“ se je razsrdil debeli kmet, ki je gledal ne-prestano z zlobnim očesom na svetle bankovce v Andrejčevi pesti. „Cmeri se kakor baba! Kako ne boš sam, ko si po-gnal sina v Ameriko, zato, da bi lahko brez skrbi zapil poslednji štor!“

„Kdo pognal? Koga pognal?“

Andrejec je vzdignil glavo. V tistem hipu, ko je bil sedel za mizo ter naslonil glavo ob rob, ga je premagalo vino in zavest je izginila mahoma, kakor da bi upihnil luč; zameglele oči so gledale široko in niso razločile ničesar, jezik je jecal trudoma.

„Kdo pognal?“

„No, ti, ti si pognal, sina si pognal v Ameriko! Ni maral gledati tvoje sramote, pa je šel v Ameriko! Zdaj si vesel, zdaj lahko piješ — pa se cmeri, da je sam!“

„Sam, ljudje božji!“ je jecjal Andrejec z jokavim glasom; naslonil je glavo na roko in trepalnice so mu lezle na oči . . .

Pod velikim, s suhim cvetjem okrašenim razpelom, ki je viselo v kotu, je sedel sosed Luka, bajtar iz Velike Li-gojne. Sosed in boter je bil vsem in vsemu svetu. Nekateri so pripovedovali, da je veseljak in malopridnež, drugi pa

so trdili narobe, da je učen človek in poštenjak. Šrangar, ki je imel bistro oko za človeške napake, za greh in zmoto, je sodil brez omahovanja, da je sosed Luka prismojen; kajti resnica je bila, da je sosed Luka razpečaval včasih take misli, ki niso bile za nikamor in ki človek ni vedel, ali so pregrešne ali prismojene, in da je govoril včasih o učenih stvareh, kar se za bajtarja ne spodobi. Vsi pa so vedeli, da je sosed Luka velik siromak pod solncem; edino njegovo premoženje je bila polrazpala koliba in star siv maček — „moja živad“ je rekel Luka, Šrangar pa je trdil, da mu gleda zlodej že iz oči.

Vesel in glasen je bil sosed Luka, dokler ni potegnil Andrejec bankovcev iz suknje; takrat pa je mahoma utihnil in ni izpregovoril več. Tudi njegov dolgi, bledikasti, prsteni obraz s kocinastimi brki se je nenadoma izpremenil; obrvi so se skrčile, da se je pokazala na čelu globoka guba; oči so gledale zamišljeno, skoro jezno, ustnice so se stisnile in so se skrile pod brki; upognil in skrivil je bil hrbet kakor maček in je strmel srpo na Andrejčevo stisnjeno pest. Ko je bil Andrejec iztegnil roke po mizi, je pomolil pest z bankovci naravnost pred Luko; in Lukov obraz je bil še bledejši, stiskal je zobe in mršil obrvi.

Čudna misel je bila obšla soseda Luko ter ga tako premagala, da se ji je vdal brez moči. Še pozneje, ko so že zdavnaj minile vse strahote tiste noči, ni mogel razumeti, kako se je bil mogel vdati tisti čudni misli takoj v prvem hipu, popolnoma brez upora in brez pomisleka, kakor da bi bila čisto navadna, vsakdanja stvar brez greha in zla. Prišla je misel, zlodej sam mu jo je bil vdahnil; — „zares je čakal zlodej pod klopjo!“ je pripovedoval pozneje Luka; „pod klopjo je čepel, za mojimi nogami, in je čakal godne ure!“ — in sosed Luka je samo še premišljeval, kako bi stvar ukrenil brez težave in nevarnosti.

Ni mu prišlo na misel, da bi ukradel Andrejcu tiste bankovce, ugrabil mu jih kar iz roke. „Pijan je, ampak spominjal bi se le; ugibal bi, pijanec, in bi se domislil!“ S stisnjenimi zobmi in srpimi očmi je premišljeval sosed Luka. „Morda bi le šlo, če bi bili ljudje malo bolj pijani. Pest je tukaj pod mano in zdi se mi, da ne drži več tako trdo. Še izpustil bo nazadnje, pijanec. Lahko bi mu jih izmuzil, narahlo, še ne ganil bi se. Ampak ljudje so premalo pijani in vsi gledajo. Vsi gledajo naravnost tja.“

„Če nimajo teh misli? Če nimajo vsi teh misli?“ ga je izpreletelo. „Tisti Gorjanec, tisti debeli, strmí kakor uróčen!“

Srdit je bil sosed Luka na sosede, ki so gledali tja, kamor je gledal sam. Morda se mu je samo zdelo, da gledajo. Od čudne misli, ki je bila v njegovem srcu, so bile njegove oči zakrvavele in motne, dasi je bil srep njih pogled.

„Zakaj je vse tako tiho nocoj?“ je premišljeval dalje sosed Luka. „Drugače kriče, kakor črednik na paši, tepo se, prevračajo stole in razbijajo kozarce. Nocoj se ne gane živa duša, ne zine živa duša. V prepiru in tepežu bi se dalo napraviti — nobeden bi ne pomislil na bankovce in nato bi se nenadoma spogledali: Kdo je kradel? Veliko nas je — kdo je Judež? ... No, dolgo bi ga lahko iskali, dolgo bi lahko iskali bankovce ... Osramočeni bi bili vsi, zakaj vsi imajo slabo vest ...“

„Kaj pa ti, Luka? Ali ti je slabo, Luka, da tako molčiš?“ ga je vprašal Šrangar in se je smehljal napol cukreno, napol hudobno.

Luka ni slišal in ni nič odgovoril. Želel je, da bi že vstali pivci, da bi šli; želel je, da bi Andrejec vstal. Andrejec pa je slonel z glavo na rokah in je zadremal. Steklenica na mizi je bila prazna, debeli kmet si je bil natočil in je izpil ostanek.

Šrangar je stresel Andrejca za ramo.

„Hej! Kaj boš tukaj spal? Ali bi še enega?“

Trudoma je odprl Andrejec oči in se je ozrl naokoli s praznim, topim pogledom.

„Ali bi še enega?“ je kričal Šrangar in je mahal pred Andrejcem s prazno steklenico.

„Pa še!“ je zamrmral Andrejec.

Krčmar se je vrnil s polno steklenico in je iztegnil roko proti pesti, ki je tiščala bankovce. V istem hipu je iztegnil roko tudi sosed Luka in obadva, Šrangar in sosed Luka, sta se spogledala, dalj ko trenotek sta si gledala v oči. Šrangar se je zasmel, sosed Luka pa je gledal srpo.

Kakor da se je bil v tistem trenotku streznil, je vzdignil Andrejec glavo, stisnil pest tako krčevito, da so se bankovci zmečkali ter skrili roko pod suknjo.

„Denarja pa ne! Pustite denar!“ je zakričal hripavo, s težkim jezikom.

„Ne bi se dal okrasti! Tudi v spanju ne!“ je pomislil Luka.

„Kako boš pa plačal, če ne z denarjem! Daj sem denar!“ se je razsrdil Šrangar.

Andrejec je vzdignil levo roko, požugal je krčmarju s prstom in se je smejal topo, z nakremženim, jokavim obrazom, kakor se smejo pijanci.

„Ej, kujon, ne boš ti mene sleparil! Sladek si, ampak kujon!“

Posegel je v hlačni žep in srebro je zacvenketalo. Nič ni štel, vrgel je goldinarje na mizo.

„Na! Ali imaš zadosti? Preveč je — ampak žri, lakota!“

Šrangar je planil k mizi, ozrl se je urno, izpod obrvi, na debelega Gorjanca in na soseda Luko, pograbil je denar z dolgima, koščenima rokama in ga je spravil. Nato je bil njegov obraz sladek in smehljajoč kakor prej.

„Ni bilo preveč, Andrejec, premalo je bilo; ampak zakaj bi še jaz ne dal za en liter?“

Z enim samim pogledom je preštel sosed Luka denar, ki ga je bil vrgel Andrejec na mizo.

„En goldinar je bil preveč!“ je pomislil z globokim srdom. „Lakomnež je dobil goldinar . . . ko ima skrinje polne! In kako me je ošinil z očesom! Kaj mi je na obrazu zapisano?“

V srcu mu je rasel srd do Andrejca, do Šrangarja, do vseh teh pijanih, pohlepni ljudi, ki so sedeli, kakor da bi bili primrznili.

„Zdaj bi to storil tudi brez bankovcev! Kaj mi do bankovcev? Tudi tako bi ga udaril v ta pijani obraz . . . tja bi ga udaril, za tilnik, prav na tisto bradavico . . . zamahnil bi s kamnom . . .“

Za tilnikom je imel Andrejec veliko bradavico; prikazala se je izza suknje, ko je bil nagnil glavo.

Molče je vstal Andrejec in se je opotekel ob mizi. Kakor je bil prej glasen in nemiren, in kakor se je bil vdal jokavi bridkosti, ga je obšla nenadoma mrka resnoba pijanca, ki je bil žaljen v svojem ponosu, dasi se ne spominja več natanko, kdaj in od koga je bil žaljen. Potisnil si je kučmo še nižje v čelo, ozrl se ni na nikogar ter je omahoval počasi preko izbe. Bankovcev ni spravil v suknjo, tiščal jih je v pesti in je morda popolnoma pozabil nanje.

„Da denarja ne izgubiš!“ je zaklical krčmar.

Andrejec se še ozrl ni, najbrž ni razumel.

„Res ga bo izgubil!“ je pomislil v strahu sosed Luka. „Pozabil je na bankovce; v veži ali pa pred hišo, tik pred

pragom mu bodo padli iz pesti; odprl bo roko, da bi si obrisal usta z dlanjo in bankovci bodo padli... Šrangar ve natanko, da se bo tako zgodilo in pojde z lučjo za njim..."

Sosed Luka se je tresel od srda in razburjenosti.

Počasi je odprl Andrejec vrata, opotekel se je močno, stopil je na prag ter se naslonil ob duri, da bi si odpočil. Med durmi, v polumraku, je bil v svoji dolgi suknji in visoki kučmi tako majhen in smešen, kakor našemljen otrok.

Luka je skočil izza mize.

„Kam pa ti, Luka?“ je vzkliknil krčmar in vsa sladkost je izginila z njegovega obraza, ki je bil nenadoma ves poln zlobe in sovraštva.

Luka je šel molče mimo njega, stopil je k Andrejcu, ki je slonil med durmi, in ga je krepko stresel za rame.

„Duša krščanska, vzdrami se!“ mu je kričal v uho. „Kaj ne veš, koliko držiš denarja v pesti?“

Zgrabil ga je za pest in mu jo je vzdignil pred pijani obraz.

„Na, poglej! Tukaj imaš denar, tukaj! Spravi ga! Ali naj ti odpnem suktnjo? Čakaj... nič se ne boj, nisem ropar!“

Šrangar je stopil bližje; spet je bil smehljaj na njegovih ustnih, toda sladek ni bil.

„Judež!“ je zamrmral.

Luka je trepetal od nog do glave, po životu pa mu je lil vroč pot. Govoril je hlastno, s kričečim, zopernim glasom in jezik se mu je čudno opletal; hkrati pa se mu je zasvetilo v mislih: „Čemu sem stopil k njemu? Zakaj se ukvarjam z njim? Zdaj bodo vsi vedeli in pričali, da sem se še ob poslednji uri ukvarjal z njim in z njegovim denarjem. Dejali bodo, da sem še v vežo letel za njim, da sem ga držal za roko, odpenjal mu suktnjo..."

Zasvetilo se mu je v mislih, toda s tresočimi rokami je odpenjal Andrejcu suktnjo, izkušal mu je odpreti pest.

Andrejec je tiščal trdno, buljil je v Luko s topimi očmi.

„Pusti denar! Pusti moj denar!“ je jecljal.

Šrangar se je zasmel naglas.

„Ali si mislil, da pojde kar tako? Andrejec je mož, ne izpusti!“

„Šleva, kdo mara za tvoje papirje!“ se je razsrdil Luka in je sunil Andrejca preko praga. Gledal je za njim in se je tresel od srda.

„Kakor je pijan, težko opravilo bo z njim!“ je pomislil. „In tako revišče, drobno kakor gnida!“

Andrejec je stopal počasi po temni veži, z dolgimi, omahujočimi koraki, in je tipal z roko ob zidu. Pred pragom je postal, naslonil se je in je vzdignil pest čisto pred oči.

„Šteje!“ se je začudil Luka in se je ozrl z urnim pogledom v izbo; tam je stal krčmar ob mizi, pospravljaj je prazne kozarce ter se smejal s poslednjimi pivci. Edini debeli Gorjanec je gledal z zaspanim očesom proti durim.

Andrejec je slonel ob vratih in je štel; roke so se mu tresle in razločil je slabo; počasi je naposled zgenil papirje, vtaknil jih v suknjo ter si zavihal ovratnik do ušes. Nato se je oprl z roko ob zid, stopil oprezno ter izginil zibaje se, kakor drobna senca, na cesto, v dež in noč.

Sosedu Luki je bilo mraz, ko se je vrnil v izbo; zdelo se mu je, da je zelo truden, noge so mu bile težke. Sedel je na klop, pod razpelo, in je izpraznil na dušek svoj kozarec.

„Kaj si opravil?“ je vprašal krčmar in je pomežiknil.

Luka mu je pogledal v lice, razumel je in ni razumel; njegove misli so bile na cesti, tam, kjer se je opotekal pijan človek v dolgi suknji in visoki kučmi.

„Koliko sem dolžan?“

„Nič nisi dolžan!“ se je smejal krčmar. „Andrejec je vse plačal. Le za njim pojdi pa ga vprašaj! Saj imata eno pot: ti v Veliko Ligojno, on v Malo!“

Sosed Luka ni slišal zlobe iz krčmarjevih besed, še besed samih morda ni slišal. Vstal je in je šel brez slovesa. V glavi se mu je vrtelo, kakor da bi bil pijan, in celo noge so se mu opotekale. Odprl je duri, ni se več ozrl v izbo, stopil je v vežo in na prag. Poslednjikrat se je zasvetilo v njegovih mislih: „Saj so vsi videli! Saj vsi že vedo, še preden je storjeno! Brez pameti greš, Judež, v sramoto in greh!“ — Zasvetilo se je in je takoj ugasnilo.

„Da bi le že ne bil predaleč!“ se je prestrašil. „Da se le ni zvrnil v kakšen jarek — kdo bi ga iskal?“

Urno je prestopil prag, stopil je na blatno cesto, v noč.

Ob tistem času se je predramil človek, ki je dremal že ves večer ob topli peči. Prišel je bil o mraku, izpil je kozarec vina in se je stisnil v kot, da bi ga krčmar ne zapodil. V blatne cunje je bil oblečen, črevlji so bili brez podplatov. Ko je dremal, je bil njegov obraz kakor od ilovice, rumen in razoran. Nenadoma je široko zazehal, ozrl se z lenim pogledom po izbi, zlezal s klopi, preleknil se ter šel. Zaprl je duri za seboj, še preden je mogel krčmar

zakričati za njim, da je potepuh in hudodelec in da naj se spravi kamorkoli.

Šrangar je stopil za njim v vežo, nato je nekoliko pomislil ter zlezel po strmi lestvi na podstrešje. Sklonil se je globoko skozi okno ter gledal s srepim, pazljivim očesom po nočni pokrajini.

II.

Zunaj je pršilo tiho, narahlo, kakor da bi rosilo iz megle. Na obzorju, tam kjer so se vzdigali temni holmi iz ravni, so se trgali oblaki in prikazovale so se dolge svetle proge, belkastemu dimu podobne. Okna krčme so se svetila v rumeni luči; gledale so daleč po pokrajini in zdelo se je grešnemu srcu, da se ozirajo za njim prestrašene oči. Na sto korakov se je razločevalo iz sive teme črno drevje ob cesti.

Sosed Luka je stopal hitro po razmočeni cesti; vodeno blato mu je škropilo do kolen. Včasih je postal za trenotek ter je strmел predse v noč, tja, kjer se je napol razločno vzdigalo iz teme črno drevje. Nič se ni zgenilo pred njim, mirno je stalo drevje, nikjer se ni zazibala senca. Tudi glasú ni bilo od nikoder, ne pijanega petja, ne hripavega vriskanja. Tiha je bila noč in še dež je rosil na blato tiho kakor sneg.

„Zares se je bil zvrnil v jarek!“ se je prestrašil in razsrdil sosed Luka. „Morda še sto korakov daleč ni prišel; zvrnil se je in je zaspal!“

Luka se je okrenil, pogledal je po cesti nazaj in se je vrnil. Šel je ob desni strani, tik ob globokem jarku, oziral se je in je poslušal.

„Andrejec!“ je zaklical polglasno.

Prestrašil se je svojega glasu, ki je bil nenadoma pre-rezal tišino. Odgovora ni bilo, nič ni zavzdihnilo iz jarka, Luka je slišal samo še svoj glas in zdelo se mu je, da je ostala beseda v dežju, v vlažnem vzduhu in da kliče neprestano pod nočjo, od oblaka do oblaka, previdno šepetaje: „Andrejec! Andrejec!“

Luka se je razsrdil nad seboj.

„Krčma je tam; lahko stoji kdo na pragu, lahko gleda kdo skozi okno in jaz kričim kakor žganjar! Zakaj nisem kar rajši kričal: Čakaj, Andrejec, da te ubijem! — In lovim se po cesti, kakor da bi šivanko iskal; zakaj ne grem rajši v vas ter poprašujem ljudi: Kje pa je tisti Andrejec, da ga ubijem? — Še noben hudodelec ni bil tako nespameten!“

V tistem trenutku, ko se je okrenil, da bi hitel dalje, je postal in vztrepetal. Zdelo se mu je, da je na pol pota med sabo in med krčmo ugledal urno senco, ki se je mahoma izgubila za črno grmovje. Šinilo je, kakor da bi trenil, in še razločiti ni mogel, če je bila senca majhna ali velika, odkod je prišla in kam se je izgubila.

Stal je dolgo in je strmel prestrašen. Šele pozneje se je spominjal, da se mu je bil v tistem hipu razlil mrzel pot po vsem životu, in da so se mu kolena tresla kakor pred biričem.

„Kdo je bil? Andrejec ni bil. Andrejca bi bil videl že prej, pa če bi bil tudi v jarku ležal. In kako bi se bil vzdignil tako nenadoma iz jarka in kako bi smuknil tako ročno. Ni bil Andrejec! Tisti kujon je bil pač, tisti lakomnež, tisti Šrangar! Izmuznil se je, pa se je plazil za mano kakor maček. Že tam me je bil ošvrknil z besedo, pa je imel tiste misli kakor jaz. V očeh sem mu videl tiste misli!“

Polagoma se je streznil in osvestil, samo zobje so mu šklepetali kakor od mraza in noge so se mu tresle. Nič se ni več zgenilo v noči.

„Nobene sence ni bilo, nikogar ni bilo!“ se je tolažil Luka. „Nič drugega ni bilo nego moj strah. Strah je človeka, pa vidi strahove, kjer jih ni! — Kaj bo pustil lakomnež goste same? Zajec je skočil čez cesto in jaz se tresem!“

Z dolgimi koraki je stopal dalje, komaj da se je še ozrl.

„V jarek ni padel! Že med durmi je bil bolj trezen nego je bilo potreba. Ziblje se pač, ziblje, in se priziblje domov. Včasih ve pijanec bolj natanko, kam in kod, nego trezen človek!“

Šel je še zmirom ob desni strani, ob jarku, in je sunil z nogo nenadoma ob kup nasutega kamenja. Postal je in se je sklonil. Natanko se je bil namenil že v krčmi, kako bi „stvar ukrenil“. In že na poti je pozabil na poglavitno stvar.

„Kako sem zabit in neroden!“ je pomislil ves zlovoljen. „Za tako rabo nisem, zdaj vidim! Premislim korenito: s kamnom ga udarim, z debelim okroglim kamnom, prav na tisto bradavico! In pozabim na kamen. Kaj bi ga ubijal s pestjo? Dolga reč bi bila to in nevarna. Kakor je droben in kakor je pijan, slabič ni, in življenje je le življenje; še zajec bi se branil, ko bi vedel kako!“

Dolgo je stal sklonjen nad kamenjem in je izbiral. Razločil ni v temi, zato je tipal z roko; kamenje je bilo

mrzlo in mokro. Izbral je naposled okrogel, precej težek kamen, ki se mu je zdel pripraven, in ga je spravil v suknjo. Zamudil je veliko časa, zato je hitel; suknja, ki mu je bila preohlapna in ki mu je segala do kolen, se mu je opletala okoli života in kakor je stopil, mu je udaril kamen ob stegno.

„Kaj, ni tam? Tam gre!“

Postal je, oddahnil si je globoko, strmel je predse v temo z upognjenim životom in izbuljenimi očmi.

Pred njim, sto korakov daleč, se je zibala preko ceste drobna senca. Zibala se je na desno, na levo, postajala je, padala je in se vzdigala, opotekala se počasi dalje. Tiha je bila senca; tudi ni bilo glasú, če se je opotekla in se zgrudila na kolena; ne pijanega petja, še vzdih ne.

„Da bi vsaj prepeval!“ je zaželel sosed Luka. „Drugače je zmirom prepeval, nocoj molči!“

Stopil je hitreje, da bi ga dohitel. Čuden mraz mu je lezel počasi po hrbtu nizdol; šel je kakor pijan, tudi sam se je opotekal natanko tako kakor senca pred njim; če se je opotekla na levo, se je še sam opotekel na levo, če se je opotekla proti jarku, se je opotekel proti jarku; stiskal je zobe, toda včasih ga je zgrabilo za čeljusti kakor krč in zobje so zašklepetali naglas.

Nič več ni premišljeval; premislil in vedel je vse, kar je bilo treba vedeti in premisliti. Že naprej je videl, kako se bo „stvar“ izvršila in zdelo se mu je, da se ne more izvršiti drugače. Približa se mu, morda samo za dvoje korakov; še oprezno ne bo treba hoditi: kaj bi slišal pijanec, kaj bi videl? Čisto k njemu stopi, z levico zgrabi za kučmo, zato da bo pijanec upognil glavo, z desnico udari. Ob prvem udarcu se bo zgrudil pijanec. Kako bi se ne zgrudil? Padel bi, če bi ga pahnil otrok. On, sosed Luka, poklekne, skloni se črezenj, ki leži na tleh, na obrazu; in sosed Luka tiplje, posluša. Ni še mrtev, stoka še, z rokami grebe po blatu. Udari še enkrat, sosed Luka, vdrugič udari, vtretjič! Miren je, kakor da bi se bil pogreznil še nižje, za seženj nižje v blato. Sosed Luka odpenja suknjo, roke se mu nekoliko tresejo, odpenja, išče —

„Da bi se že to zgodilo! Da bi se že vse to izvršilo!“ je zavzdihnil nenadoma sosed Luka. Videl je in vedel, kako je treba izvršiti — toda vse je bilo še pred njim, nič še ni bilo izvršenega. Tako natanko si je mislil, z živimi očmi je skoro gledal, kako bo udaril... enkrat, dvakrat, trikrat... da so se mu napenjale kite na rokah. In ni še udaril. V

mislih, v srcu je bilo že vse kakor storjeno — tam na cesti pa se je še zmirom zibala drobna senca, opotekala se na desno, na levo. Komaj še dvajset korakov je bila pred njim.

„Zgodi se, kakor je treba!“ je izpregovoril sosed Luka skoro naglas; in njegov glas je bil ves drugi, čisto tuj, kakor da bi bil zaklical nekdo iz daljave, iz noči. „Tudi tiste besede je izpregovoril zlodej sam!“ je pravil pozneje sosed Luka. „Zlodej sam mi je prigovarjal, še videl sem ga s temi svojimi očmi; za jarkom je sedel, za črnim grmom, njegove oči pa so se svetile.“

Urno je stopil in je razločil Andrejca, kakor da bi ga videl podnevi. Visoko črno kučmo, dolgo suktnjo, vso že povajano in oblateno, škornje, ki so gazili po blatu. Nekoliko sključen je šel Andrejec, z rokami je mahal po zraku in je mrmral predse, kakor da bi bil zlovoljen in užaljen.

Sosed Luka je šel tik za njim, s prav takimi, opletajočimi se in omahujočimi koraki, kakor je hodil Andrejec. Včasih je nekoliko postal, Andrejec pa se je opotekal dalje.

„Naj gre, naj gre še ta trenotek, še to minuto!“ je mislil Luka v čudni usmiljenosti. „Morda mu sam Bog vdahne misel, da pomoli spotoma še Očenaš in Češčenomarijo . . .“

Komaj je sosed Luka to pomislil, se je Andrejec nenadoma široko opotekel, zavrtel se v kolobarju ter omahnil z razprostrtimi rokami naravnost pred Luko; zvrnil se je na kolena, objel ga je v svoji pijanosti okoli nog ter pomočil v blato kučmo in obraz.

V tistem trenotku je Luka vztrepetal, kakor da bi mu bili položili led na ves život, ogrnili ga golega v ledeno plahto; koža se mu je čudno strdila in skrčila, nagnil je glavo nazaj, kolena so se stisnila in so se šibila. Tako se je Luka vzdramil.

Vzdramil se je Luka, minil je mraz, toplota ga je izpreletela od temena do pete. Videl je, kakor ni videl prej; temna noč je bila prej, zdaj je bil svetel dan.

Gledal je z izbuljenimi, prestrašenimi očmi, kakor da bi bil vstal iz groba.

„Ti, ti bodi zahvaljena . . . ti si molila zame, mati!“

Andrejec je ležal pred njim in bi bil skoro zadremal. Sosed Luka se je sklonil k njemu, zgrabil ga je za rame in ga je vzdignil.

„No, Andrejec, pijanost pijana, ali se boš streznil ali ne? Hajd, še dolga je tvoja pot!“

Počasi se je vzdignil Andrejec, s sivim, pijanim obrazom je strmel na Luko, potipal se je narahlo po suknji, okrenil se je nerodno in se je opotekal dalje.

„Bog s teboj!“ je zaklical Luka. Oddahnil se je globoko, v curkih mu je lilo od čela, po životu, po vsem telesu.

Bilo mu je, kakor da je bil sanjal čudne sanje, polne groze in greha; strašne sanje, ki utrudijo človeka in ga napravijo bolnega, žalostnega do smrti.

Tam se je opotekala drobna črna senca, tam je bila blatna cesta, tam je stalo črno drevje, mirno, kakor učarano.

„Niso bile sanje!“ se je zgrozil sosed Luka.

Ozrl se je po nočni, sivočrni pokrajini; ugledal je od daleč troje drobnih rumenih lučic, svetla okna krčme. Tudi tam se je svetilo, na daljnem obzorju, nad holmi, ki so se vzpenjali iz temne ravni; širše so bile svetle proge, višje je segal bledikasti dim. Narahlo je še rosilo, oblaki so bledeli.

„Niso bile sanje!“

Groza je rasla v njegovem srcu, kolikor bolj se je zavedal, da se mu ni sanjalo niti en sam hip, temveč da je bilo vse od začetka do konca sama živa resnica. Vse od tistega trenutka, ko je ugledal bankovce v Andrejčevi roki in mu je vdahnil zlodej strašno misel, pa do trenutka, ko se je zgrudil Andrejec preden na kolena ter ga objel okoli nog.

Sosed Luka se je pokrižal in je začel bežati, kakor da bi greh, v mislih do konca storjen, ne izvršen z roko, bežal za njim. V begu se je zadel z roko ob kamen, ki ga je bil spravil v sukngo in spreletela ga je mrzla groza, kakor da bi se bil dotaknil gada. Segel je v sukngo in je zalučil kamen daleč na polje, nato je stopil k jarku in si je umil roke z dežnico.

„Krvav je bil kamen!“ mu je šinilo v misel. „Čeprav nisem udaril, kamen je bil krvav!“

Umival se je dolgo, drgnil je z vso močjo dlan ob dlan.

„Teško se izmije kri!“ je mislil. „Zmirom še ostane kje rumen madež!“

„Zmirom bo ostal madež!“ je začutil v bridkosti. „Zmirom bo ostal na duši, z rdečim pismom je zapisan tam!“

Umil si je roke in je bežal dalje.

„Umil sem si roke kakor Pilat!“ je mislil. „Pilat si je umil roke, greha pa ni izmil in ga ne bo na vse veke!“

Na križpotu je postal Luka in se je ozrl. Pot se je cepila; na levo je držala v Malo Ligojno, na desno v Ve-

liko Ligojno. Ozrl se je Luka in zdelo se mu je, da vidi v daljavi, v sivi temi, še zmirom tisto drobno črno senco.

„Če prideš tod mimo,“ je pomislil kakor v vročici, „boš pač tudi ti postal in se boš ozrl. In takrat se spomni name, grešnika, in mi odpusti!“

Šel je in komaj je storil par korakov, je vztrepetal in se je ozrl vdrugič. Zdelo se mu je, da je bil začul iz daljave tenek, čuden krik, kakor da bi bil zajokal otrok, ki je izgubil mater.

„Tako bi bil morda zastokal, če bi ga bil udaril s kamnom!“ je pomislil Luka trepetaje. „Ni zastokalo tam na cesti, ne na nedolžni ravni, ki spi tam brez zla; v mojem srcu se je oglasil greh in ne bo umolknil na vse večne čase!“

Pot se je vzpenjala polagoma navkreber, blato je bilo še višje nego na veliki cesti, noga se je pogrezala kakor v močvirju. Na rebri so se zasvetile tihe rumene luči; vas ni še spala.

Truden, poten, premočen in blaten do vratu je stopil sosed Luka v krčmo kraj vasi. Samo troje pivcev je bilo še tam in tudi ti trije so sedeli pred prazno steklenico; krčmar je slonel ob peči in zehalo se mu je.

Luka je stopil v izbo, stal je nekaj časa na pragu, med nastežaj odprtimi durmi, nato je sedel za malo mizo v kotu, kjer sede navadno popotniki in berači.

Krčmar se je začuden ozrl nanj, tudi poslednji pivci so se začudili.

„Kaj pa je s tabo, Luka?“

„Prinesi mi kozarec vina, če sem ga vreden.“

„Zakaj bi ga ne bil vreden?“ se je zasmel krčmar.

„Kdor ga plača, ga je vreden.“

„Ni tako!“ se je razsrdil Luka. „Ali bi ti, gospodar, natočil človeku, ki je, recimo, ubil svojo mater? Ali bi mu dal piti svoje vino iz svojega kozarca?“

Krčmar je nekoliko pomislil.

„Mislim, da mu ne bi dal! — Ampak ti, Luka, pač nisi nikogar ubil!“

Luka je molčal.

„Zakaj pa ne sedeš sem?“ je zaklical kmet izza velike mize.

„Ne bom sedel tja!“ je odgovoril Luka. „Tukaj sedim in zmirom bom sedel tukaj, kjer sede popotniki, berači in hudodelci. Tukaj je moj prostor!“

„Ali imaš svoje muhe nocoj, ali pa si pijan!“ se je smejal krčmar, hkrati pa ga je premeril s pazljivim in radovednim pogledom. Tudi kmetje so gledali nanj, kakor da bi bilo zapisano nekaj posebnega na njegovem obrazu in na njegovi obleki.

„Odkod pa prihajaš?“ ga je vprašal kmet. „Saj si tak, kakor da bi se bil valjal po blatu. In bolan si v obraz!“

Luka je nagnil glavo.

„Bolam sem, ljudje božji, hudo bolan!“

Krčmar in kmetje so se spogledali in so molčali. Obšla jih je čudna misel in jim je takoj pogledala iz neprijaznih oči.

„Od poštenega opravila ne prihaja! Na čelu mu je zapisan greh!“

Počasi, skoro zaničljivo, kakor popotnega človeka, ki sedi blaten v kotu in gleda v tla, so ga merili z očmi, kakor da bi iskali na njegovih laseh, na obrazu, na premočeni obleki, na blatnih črevljih sled greha in hudodelstva.

Sosed Luka ni videl, toda čutil je.

„Krvi iščejo na meni! Zdaj gledajo in iščejo rumenih madežev na mojih rokah, na suknji!“

Roka se mu je tresla, ko je pil; v dolgem požirku je izpraznil kozarec in je vstal.

V tistem trenutku so se duri hrupoma odprle. Na pragu se je prikazal debeli Gorjanec, njegov obraz je bil sivkasto bled in izbuljene oči so bile vse zakrvavele. Luko, ki je stal za durmi, ni videl, stopil je na sredo izbe, odpiral je usta, kakor da bi ga tiščalo za vrat in je zaklical naposled s hripavim glasom:

„Andrejec leži ubit na cesti!“

Sosed Luka je prebledel; trepetajoč, s tihim korakom je stopil preko praga ter izginil v noč.

III.

V prvem trenutku ni nihče izpregovoril besede; Gorjanec je stal sredi izbe, še ves zasopel in kakor omamljen, krčmar je slonel ob peči, odprl je bil usta, toda molčal je, kmetje so sedeli za mizo kakor okameneli. Nato pa so nenadoma vsi skočili kvišku, kričali so vprek in izpraševali.

„Kje leži? Kdo ga je ubil?“

Gorjanec je sedel za mizo in je izpil na dušek kozarec vina.

Novica se je razširila tako hitro in na čudežen način, kakor da je bila zletela skozi okno, trkala je na duri od

hiše do hiše in budila ljudi, ki so bili že zdavnaj upihnilu luč. Mahoma se je napolnila izba; napol oblečeni so prišli kmetje, nekateri celo bosi in nihče bi ne bil mogel povedati, kje in od koga je izvedel novico. Mnogo jih je bilo, ki še vedeli niso natanko, kaj se je hudega pripetilo; nekdo je mislil, da gori v Mali Ligojni, in dasi je bilo nebo sivo in ni bilo žaru nikjer, je klical še med durmi: „Gasit! ljudje božji!“

Gorjanec je pripovedoval:

„Grem od Šrangarja; z mano je bilo še par kmetov iz Brezovice; pred hišo si sežemo v roko, lahko noč, oni krenejo na levo, jaz na desno. Slišal sem, ko je zaklepal Šrangar vrata in ko sem se čez par korakov ozrl, so bila okna že temna. »Mudi se mu!« sem si mislil in sem šel. Takrat pa se spomnim na Andrejca in še na nekaj drugega se spomnim, ljudje božji. »Ta noč ne bo minila brez greha!« sem rekel. Zakaj Andrejec je bil prodal voli, saj bo vse zapil, in se je bahal z bankovci, pod nos jih kazal ljudem. No, grem, in gledam na to stran, gledam na ono stran, sam ne vem, zakaj. Sto korakov od križpota, tam leži nekaj črnega. »Če ni to Andrejec!« pomislim. »Ali je pijan in spi, ali pa je ubit!« tako sem pomislil. Stopim bližje, sklonim se; noč je temna in komaj razločim v blatu to črno stvar. »Človek je,« pravim, »in ta človek je ubit! Tako ne leži nobeden, kadar spi, še pijanec ne!« Prižgem vžigalico in posvetim. Tako leži tam Andrejec: roke široko od sebe, noge iztegnjene, kakor da bi bil na križ prabit; glava je kakor zakopana v blatu in komaj je razločiti obraz, tako je krvav. Kučma leži par korakov v stran, tista velika črna kučma. Od čela dol lije kri, čez obraz lije, na oči, v lase, v blato. Primem ga za roko, groza me je. Roka je mrzla in trda, pade v blato kakor lesena. Pa mi šine v glavo: »Morda je hudodelec, ko se je prestrašil svojega greha, le pozabil na bankovce in jih je pustil v suknji!« Potipljem, vse preiščem, ampak bankovcev ni bilo. Ko se ozrem še enkrat na tisti krvavi obraz, me obide strah in bežal sem kakor pred zlodejem samim. Tako je bilo. Kdor si upa, naj gre in pogleda. Na veliki cesti je, sto korakov od križpota.“

Vsi so molčali. Krčmar je gledal v tla in je izpregovoril počasi, z zamolklim glasom:

„Jaz vem, kdo ga je ubil!“

Molčali so in tesnobno jim je bilo pri srcu, kakor da bi bil med njimi duh ubitega in greh hudodelca.

„Tudi jaz vem!“ je izpregovoril Gorjanec s prav tako zamolklim glasom in tudi on je gledal v tla.

„Jaz tudi vem, kdo ga je!“ je izpregovoril kmet, ki je sedel za mizo, ko je bil Luka prišel. Ozrl se je po izbi in je vzkliknil:

„Kaj ni bil tukaj? Saj je bil tukaj! Tam v kotu je sedel! Kam se je izgubil?“

Tudi krčmar se je ozrl prestrašen.

„Kam je šel? Kdaj je izginil? Tam je sedel, ljudje božji, in sam se je obtožil, sam se je izpovedal, da ga je ubil!“

„Dajte mi vina, če sem ga vreden, tako je rekel!“ se je spominjal kmet. „Luka ga je ubil, krvave roke ima!“

„Zaradi bankovcev ga je ubil!“ je vzkliknil Gorjanec. „Že pri Šrangarju sem vedel, da ga bo ubil zaradi bankovcev! Saj je skoro naglas povedal, saj je skoro rekel: Glejte, ljudje, zdaj grem ubijati! In res je šel!“

Stvar je bila razložena, resnica je bila razodeta, nobenih dvomov ni bilo več in pomislekov. Vsi so vedeli, kako se je zgodilo in zakaj, in vendar so vsi govorili, kričali in se prepirali, kakor je ob takih prilikah potreba, da človek govori, kriči in se prepira; groza duši srce, in glasna, kričeča beseda, če še tako nespametna in prazna, utolaži grozo in jo prežene.

Krčmar je oblekel suknjo, potisnil si je kučmo na glavo in je prižgal svetilnico.

„Tja je treba najprej pogledati; kdo ve, če je mrtev!“

„Mrtev je!“ je vzkliknil Gorjanec skoro užaljen. „Mrtev, mrzel in trd! Jaz ne pojdem! Enkrat sem ga videl in ga ne maram videti več!“

„Pojdi po žandarja; razloži!“

„Po žandarja pojdem!“ se je razveselil Gorjanec in je vstal. „Tako ukleniti hudodelca, da je ne pobriše, razbojnik!“

Nekaj kmetov se je napotilo s krčmarjem, ki je stopal z dolgimi koraki in svetil pred sabo po blatni cesti, drugi pa so šli z Gorjancem. —

Ko je bil izginil sosed Luka iz krčme, se je opotekal po cesti kakor v omotici. Ni vedel, kam se je namenil, tudi mu ni prišlo na misel, da bi bežal. Na pot ni gledal; noge same, kakor so bile vajene, so ga vodile po strmem spolzkem klancu proti domu. Zavedel se je, kam je bil prišel, ko je že stal pred kolibo. Samotna je stala ob klancu njegova nizka, s slamo krita, polrazpadla koliba; višje v klanec ni bilo več hiše, pričenjali so se kameniti lazi.

„Kakor grešnik stoji ta moja uboga koliba!“ je prešinilo Luko. „Kakor zavržen razbojnik stoji, v svoji bedi in sramoti!“

Duri so bile samo prislonjene; zaklepal jih ni nikoli. „Lahko se zgodi, da mi kdo kaj prinese!“ je rekel. Stopil je v vežo, odpahnil je duri v izbo in je poskušal prižgati luč; toda prikazal se je samo dim in iskre so se utrnile; v svetiljki ni bilo olja. Nato je poiskal tresko ob peči in jo je prižgal; strah ga je bilo teme. Prasketaje je gorela treska, včasih je vzplamenela, včasih je skoro čisto ugasnila. „Kmalu bo pri kraju!“ je mislil in je gledal nanjo. „In potem bo noč; sama bova, noč in jaz.“

Čudno izpremenjena je bila njegova duša v grehu; vse veselje je izginilo iz nje, vsa moč; plašljiva je bila in mehkotna, kakor otrok, ki se stiska v kot in je vsak hip pripravljen, da zakriči, zajoka na glas. Tako mehka je bila njegova duša in vendar je radovoljno sprejela trpljenje, ki ji je bilo usojeno.

Nerazumljiva, kakor iz omotice porojena je bila misel, ki je takrat premagala Luko. Morda se zato ni upiral, zato se je morda vdal radovoljno zmoti in trpljenju, ker je bilo njegovo srce vse trudno, osramočeno, od greha omadeževano. Zgodi se pijancu, da joka zaradi bridkosti, ki je nikoli ni občutil in ki se trezen še ne spominja več nanjo. Omamljeno je bilo njegovo srce, težko je ležal greh na njem, zmerom težji je bil in zmerom večji, izpremenil je naposled svojo podobo, vsesal se je v ranjeno srce kakor vedomec.

„Kdo ti je bil poslal to misel?“ so ga izpraševali pozneje, ko je sedel pred durmi in so šli mimo, v laze. „Kdo te je zmotil?“ Luka pa se ni brigal, da so se smejali, in je gledal v tla. „Nihče me ni zmotil. Bog sam mi je bil poslal tisto misel! . . .“

Strmel je v tresko, ki je dogorevala. Nenadoma je začutil prijetno toploto na vratu in kakor da bi se dotaknila njegovega lica prijazna roka. Siv maček mu je bil skočil rahlo na ramo, krivil je hrbet, privijal se mu mehko k licu in vratu.

„Kaj ti si, prijatelj?“ se je razveselil Luka in oči so se mu zasolzile. Ovil se ga je z roko, in ga je pritisnil k sebi. Z zelenimi očmi mu je gledal maček v obraz.

„Ti, ti nisi pobegnil, ti nisi šel po svojih potih, ko sem bil žalosten in sam! Vsi drugi pojdejo, tako je v mojem srcu zapisano; vsi prijatelji in bratje pojdejo, nobeden več

me ne bo poznal, nobeden več se ne bo ozrl name, še kamene bodo metali za menoj, pljuvali bodo name tisti, ki so mi segali v roko in ki so mi rekli brat! — Ti pa si prišel, ti moj stari prijatelj, in si se prijazno privil k meni v tej žalostni uri. Bog ti poplačaj to dobroto!“

Maček je zviljal okroglo glavo ter jo drgnil ob sukno, krivil je hrbet in vzdigal rep. Nenadoma se je umiril; Luka je videl strahoma, kako je polagoma iztezal dolge kremplje, kako se mu je ježila siva dlaka; z enim samim tihim skokom je skočil Luki iz naročja ter izginil v temo. V tistem trenutku se je treska zaiskrila in je ugasnila.

Obšla ga je groza, tako globoka, nikoli občutena, kakor je ni poznal niti v tistem hipu, ko je klečal Andrejec pred njim. Groza samote, vesoljne praznote, ko ni tolažbe ne v srcu, ne nikjer na svetu. Rad bi človek, da bi ga ogovorila živa stvar, da bi se vsaj žival ozrla nanj, da bi mu vsaj luč svetila, ena sama iskra od koderkoli; še muho bi pozdravil, če bi zabrenčala mimo; še podgano, če bi zaškrtala pod skrinjo; in tresko, še malo tlečo, bi držal z obema rokama in bi čuval zadnjo iskro, kakor da je zadnja iskra njegove duše. Toda noč in tišina, vesoljna samota.

Od groze gnan, od slepe groze, ki ne premišlja in ki ne pozna ne kesanja, ne strahu božjega, se je vzdignil Luka. „Zato da bi napravil, kār je zdaj treba napraviti!“ je izpregovoril na glas s težkim jezikom. Sklonil se je, nato se je spustil na kolena in je iskal dolgo po izbi; pod klopjo, v skrinji, za pečjo. „Saj je bila nekje!“ je govoril počasi, kakor čisto miren. „Vem, da sem jo prinesel in da sem jo vrgel nekam; nalašč, zdi se mi, da sem jo bil takrat pripravil. In zdaj, ko pride dan in ura, jo iščem in je ne najdem!“

Vstal je naposled; sredi izbe je stal. *st*

„Pa tako! Tudi tako pojde! Saj ni poglavitno, kako človek stvar napravi; poglavitno je, da napravi!“

Odpasal si je jermen, z nogo je zavalil k durim panjač, ki je ležal ob peči, stopil je nanj, privezal jermen na močni žrebelj ob durih, napravil je zanko in je sunil panjač v stran.

To se je zgodilo v tistem trenutku, ko se je stresla koliba od mnogoštevilnih težkih korakov, ki so se oglasili v veži. Nekdo se je opotekel v temi in je zaklel:

„Luč napravite! Kaj si bom lomil vrat zaradi razbojnikov!“

„Saj!“ je odgovoril Gorjanec z zasoplim, čudno jokavim glasom. „Ampak veter jo je ugasnil!“

Hrupoma in na stežaj so se odprle duri; plapolajoča, rumena luč je zasvetila v izbo. Vsi so gledali izpred praga naravnost v izbo, z osuplimi, razočaranimi očmi; pust je bil kraj in neprijazen, nizek, še v luči teman, kakor da že davna desetletja ni dihal v njem krščanski človek.

„Ni ga!“ je izpregovoril nekdo šepetaje v veži.

Žandarm je stopil korak v izbo, ozrl se je za duri in je v tistem hipu prerezal jermen. Zamolklo je udarilo ob tla, kakor truplo brez življenja.

Žandarm je pokleknil pred Luko in se je sklonil črezenj.

„Ob pravem času smo prišli! Vode prinesite!“

Ljudje so se vsuli v izbo; nekdo je prinesel v loncu vode. Gorjanec je postavil svetiljko na tla; v sivkasti luči se je zasvetil Lukov obraz, tudi njegove oči so bile zelo svetle in velike; ustnice so bile nekoliko otekle in zasinele, premikale so se počasi, kakor da bi hotel izpregovoriti. Žandarm mu je vzdignil glavo; Luka je posegel z roko po loncu in je pil. Nato je nagnil glavo, napol je zatisnil oči in čuden, kakor smehljajoč mir mu je legel na obraz. Očitno je bilo, da se ni spominjal, kaj se je zgodilo in da ni videl nikogar; zahotelo se mu je morda, da bi spal in nobena misel, ne skrb ga ni motila, kakor ne misli človek nič in ne skrbi v tistem prijetnem trenutku pred mirnim spanjem.

Toda nenadoma je vztrepetal po vsem životu, kri mu je zaplala v licih in široko je odprl oči. Vzdignil je glavo in život, skočil je kvišku, opotekel se je, kakor vzdramljen iz sanj, in se je ozrl po izbi.

Samo žandarm je stal tik pred njim, vsi drugi so se bili umaknili za dva koraka in so strmeli nanj. Njih temne, sovražne oči so razodevale strah in stud. Če bi bil iskal Luka sočutja in usmiljenja, ne bil bi ga našel na nobenem obrazu. Oziral se je po izbi, kakor da bi bil razmišljen, njegov pogled je bil svetel, toda čudno prazen, kakor pogled bolnika, ki gleda s postelje na desno, na levo, in ne vidi ničesar. Stal je pred njimi blaten in beden; hlače so bile še mokre, kakor v gosti luži namočene, in so se oprijemale nog, na suknji pa se je blato že sušilo; celo obraz je bil blaten in lasje so bili zmršeni; v razgaljeni vrat je bil vrezal jermen široko rdečo progo.

„Ti si ubil Andrejca!“ je izpregovoril žandarm osorno, skoro ukazovaje.

„Jaz sem ga ubil!“ je odgovoril Luka z mirnim glasom; samo ustnice so se mu tresle, kakor da bi hotel iz-

pregovoriti še besedo. Radovoljno je iztegnil roke ter stisnil pesti; žandarm ga je uklenil.

I

IV.

Ko je izpregovoril Luka: „Jaz sem ga ubil!“ je zavlada za hip popolna tišina v izbi. Vsi so bili trdno prepričani, da ni bil hudodelec nihče drugi nego Luka, in vendar so bili osupli, ko je odgovoril naravnost in skoro mirno: „Jaz sem ga ubil!“ Morda so pričakovali vse kaj drugega: da bo tajil, da bo kričal in razgrajal, metal kučmo ob tla in prisegal, ruval se z žandarmom in s sosedi in da bo ležal naposled na tleh, trdno zvezan, zasopel in krvav. Luka pa je bil miren in ni tajil; kakor da bi ga bili vprašali: „Ali si ti klatil jabolka?“ in bi odgovoril brez skrbi: „Jaz sem jih klatil!“

Osuplost je minila, zakričali so vsi hkrati in so se vsuli okoli njega. Kakor da je na glas zavpilo v srcih sovražstvo do hudodelca, ki je prelival kri.

Tik predenj, pred obraz mu je stopil debeli Gorjanec in je vzdignil pest.

„Stojte, ljudje! V stran!“ je vzkliknil žandarm.

„Razbojnik! Razbojnik! Na cesti je ubijal, ubijal je in ropal!“

Težko je padla Gorjančeva pest na Lukovo čelo. Stresel se je nekoliko, malo se je opotekel in je nagnil glavo. Žandarm ga je prijel trdo za roko nad komolcem in ga je potegnil proti durim.

„Pustite ga, ljudje, da ga pripeljem živega!“ je klical žandarm, ki se ni mogel ganiti v gneči. Tesna izba je bila polna, še v veži so se trli ljudje. Žandarm je suval s koptom puške in je delal pot sebi in Luki. Luka je bil globoko upognil glavo in je gledal v tla; roke je imel uklenjene za pestjo, stiskal je pleča in pripogibal hrbet; gologlav je bil, suknjo je imel odpeto in vrat razgaljen.

Neprestano so padale nanj težke pesti, na čelo, v obraz, za tilnik, na rame; Luka je komaj čutil udarce; toliko, da se je včasih opotekel, da je umaknil glavo, ali da je upognil hrbet še nižje; šel je kakor brez zavesti, opotekel se je čez prag, sunili so ga iz veže na cesto. Nikomur ni prišlo na misel, da bi zaprl duri, ostale so na stežaj odprte.

Komaj je bila procesija na klancu, je stopil Gorjanec v stran, počakal je, če bi ga kdo ne pogrešil in poklical, nato se je vrnil hitro v Lukovo kolibo. Zapalil je vžigalico,

našel je ob peči drobno tresko, prižgal jo je nizko ob tleh ter ščitil plamen s široko dlanjo, da bi ne zapazil luči v oknu, kdor bi se ozrl izpod klanca. Iskal je po izbi, hodil je iz kota v kot, upognjen do pasu, včasih je pokleknil ter preiskaval špranjo, ki jo je ugledal v tleh ali v steni. Odprl je skrinjo ter je razmetal po izbi umazane cunje, razcapano obleko, stare škornje; toda med cunjami ni bilo ničesar. Za peč in na peč je pogledal, še v peč je posvetil; zmerom bolj srdit je bil in pot mu je kapal s čela.

„Pri sebi jih nima, razbojnik!“ se je jezil. „Dobro sem videl, ko je ležal na tleh, da ima v suknji raztrgan žep; tja jih ni vtaknil, ni bil tako neumen. Drugam pa jih tudi ni nesel, naravnost domov je bil šel iz krčme, ni imel časa, da bi izbiral kraj! Saj mu še ni bilo ne do bankovcev, naravnost domov je šel in se je obesil, budalo; bankovce pa je vtaknil kamorkoli, v tisto špranjo, ki mu je bila pri roki! Človek bi mislil, da jih je vrgel kar na tla — saj so mu goreli v pesti kakor žerjavica!“

Prestrašen je postal sredi izbe in je posvetil s tlečo tresko po tleh.

„Če jih je vrgel na tla — koliko je bilo ljudi tukaj! Lahko jih je pobral kdor je hotel; ugledal je papir, stopil je nanj in je pobral na skrivaj, ko ga nihče ni videl. Prej bi bil moral gledati, pa ne zdaj!“

Ozrl se je še enkrat, zalučil je tresko na tla, da so odletele iskre in je šel. Debel, kakor je bil, je sopihal težko po klanca nizdol, da bi dohitel razbojnika in procesijo.

Vsa vas je bila vzdramljena; glasno je bilo na cesti, pred hišami so stali ljudje, prišlo jih je celo mnogo iz Male Ligojne, pol ure daleč.

„Andrejca so ubili! Luka ga je ubil!“ je pozdravljal sosed sosedu. Ugibali so, kako ga je ubil, če ga je z nožem sunil, ali če ga je udaril s sekuro. Tudi o bankovcih so ugibali in kolikor dalje je šla govorica, toliko več je bilo denarja.

Procesija je neprestano rasla; sredi črne množice se je zibal žandarmov perjanik, Luko pa so videli le tisti, ki so šli tik poleg njega in za njim; omamljen od utrujenosti in od udarcev je stopal sključen v dve gube, glava mu je slonela skoro na prsih, noge so se mu opletale; žandarm ga je držal za roko trdno kakor v kleščah, drugače bi se bil zgrudil na kolena.

Ženska se je pririla skozi gnečo.

„Ne tepite ga, siromaka, Bog ga bo sodil!“

Začuden so se ozrli nanjo in nekdo jo je sunil v stran.

Luka pa je slišal njene besede; vzdignil je glavo in je pogledal naokoli z motnimi, zakrvavelimi očmi.

„Bog bo sodil; tebi, soseda, pa bo povrnil!“

Prišli so do krčme; v izbi, na klopi, je ležal ubiti Andrejec. Vrata so bila na stežaj odprta; Luka je ostal v veži, pred pragom; ljudje, ki so bili v izbi, so se ozrli, spogledali so se in so stopili narazen, tako da je videl Luka naravnost na ubitega.

„Tam leži, zdaj ga poglej, ki imaš na duši njegovo kri!“ je zaklical nekdo iz gneče.

Andrejec je ležal zleknjen na klopi, roke je imel sklenjena na prsih; noge mu je pokrivala njegova blatna, ob ovratniku okrvavljena suknja; glava, ki je ležala na trdi klopi, samo z žakljevino pregrnjeni, pa je bila do oči zakrita z belo ruto, tako da ni bilo videti nobene rane.

Luka je gledal z izbuljenimi, mirnimi očmi, kakor da bi ne videl in ne razumel ničesar.

Neki človek, črno oblečen in bradat, ki ga Luka ni poznal, je stopil k ubitemu, da bi mu odgrnil rano. Luka je vztrepetal in je obrnil glavo v stran. Vse oči so bile uprte nanj.

„Poglejte!“ je vzkliknil mlad fant. „Toliko korajže je imel, da ga je ubijal, toliko pa je nima, da bi ubitega pogledal!“

Kakor takrat, ko je odgovoril: „Jaz sem ga ubil!“ tako se je vzdignilo v srcih sovraštvo do razbojnika. Obrazi so bili temni, oči so se svetile srepro izpod obrvi.

V veži se je množica prerivala in razmikala, Gorjanec se je prisuval s komolci skozi gnečo. Postal je pred Luko, kakor v izbi, ko ga je bil udaril na čelo; iz njegovega rdečega obraza in iz zalitih oči je gledal silen srd.

„Ropal si, razbojnik!“ je zakričal hripavo, vzdignil je pest in je udaril Luko v obraz, naravnost na oko. Nihče ni izpregovoril besede, tudi nobena druga roka se ni vzdignila, da bi udarila na razbojnika.

„Zakaj ga je udaril? Zakaj v obraz?“ je izpregovoril z osornim glasom nekdo zadaj, v temi; nihče mu ni ugovarjal, vsi so molčali osupli.

Luka je vzdignil uklenjene roke in je pritisnil pest na čelo. Že na poti s klanca ga je bil ranil nekdo nizko na čelu, nad obrvijo, zdaj se je ulila kri čez oko. Ko je tiščal pest na čelo in pogledal z drugim očesom kvišku,

je spoznal Gorjanca; in vztrepetal je, kakor v daljnem spominu.

„Zakaj me ti biješ, Gorjanec?“ je zaklical s pol očitajočim, pol prosečim glasom.

Vsi so slišali, kako čudno je izpregovoril, kakor da bi bila v besedi velika misel, ki ni znana drugemu nikomur, nego samo razbojniku in Gorjancu. „Zakaj me ti biješ?“ To je bilo toliko, kakor da bi bil rekel: „Vsi drugi imajo pravico, da me bijejo in da pljujejo name, samo ti, Gorjanec, nimaš pravice! Ti veš, kaj je med nama!“

Gorjancu je omahnila pest, ki se je hotela vzdigniti vdručič; ozrl se je in ko se je ozrl, je ugledal nenadoma mrtveca na klopi: tam je ležal zleknjen, glavo zastrto do oči, lica rumena, roke sklenjene na prsih. Rdeča lica Gorjančeva so prebledela, zalite oči so se čudno izbulile; molče se je okrenil, ril se je skozi gnečo in je izginil.

„Tudi on sam je razbojnik!“ je zaklical nekdo za njim.

Krčmar je bil napregel voz. Luka in žandarm sta šla skozi vežo; ljudje so stopili v stran in so molčali; nobena roka se ni več vzdignila, tudi hude besede ni bilo več; z resnim očesom, skoro sočutno, so gledali na razbojnika, ki je šel mimo z globoko upognjeno glavo, ranjen in truden.

Še ponoči ga je bilo treba spraviti na Brezovico. Krčmar sam je vozil; prisedel je k njemu postaren kmet, ki je bil v krčmi ob tistem času, ko je prišel Luka ter se obtožil; zato je prisedel, da bi krčmarju nazaj grede ne bilo dolgčas. Zakaj žalostno je sedeti v vozu, kjer je sedel razbojnik, in sitno je voziti po cesti, kjer je ležal ubit človek še tisto noč.

Hitro je vozil krčmar. Skoro je izginila vas za njimi, drobne luči so se še svetlikale iz teme. Kmalu so prišli do križpota ter zavili z razvožene, blatne okrajne ceste na veliko cesto.

„Tam je bilo!“ se je okrenil krčmar k žandarmu in je pokazal z bičem. Postali so; žandarm se je nagnil globoko iz voza in je gledal na cesto. V luči brljave svetiljke ni bilo videti ničesar; poznalo se je samo, da je blato razhojeno in razrito od mnogih korakov; krvi ni bilo razločiti.

„Dalje!“ je ukazal žandarm.

Noč je bila temna in hladna, rosilo je neprestano. Nobeno okno se ni več zasvetilo ob poti, svetiljka pred vozom je svetila zaspano, komaj za par korakov naokoli. Iz sive teme se je vzdigalo pred njimi na obeh straneh ceste črno

drevje in se je zopet potopilo v temo. Ko so se pripeljali mimo Šrangarja, je zacvilil za hišo pes z zategnjenim, hripavim glasom. Vsi so se ozrli na hišo, ki je stala v temi tiha in črna.

„Tam je bil greh spočet!“ je izpregovoril kmet, ki je sedel poleg krčmarja.

„Že veliko grehov je bilo spočetih tam, spočetih in storjenih!“ je zamrmral krčmar in je švignil z bičem.

Luka je sedel miren, kakor da bi dremal. Ko je sedel na voz ter se rahlo zibal po razmočeni, blatni cesti skozi vlažno noč, je legel v njegovo srce prijeten pokoj; kakor da bi bilo po vsem velikem trpljenju zadremalo utrujeno srce. Ampak umiril se je, kakor se umiri otrok, ki je dolgo jokal in si zaželi prijazne besede in sočutja. Prijetno je bilo Luki, ko se je zibal v vozu, toda rad bi bil govoril, karkoli, rad bi se bil izpovedal, razložil po pravici, kakor razloži človek sosedu in prijatelju. Toda vsi so molčali; nihče ga ni ogovoril in nihče se ni ozrl nanj.

Kmetu in krčmarju je bilo tesno pri srcu, kakor da bi vozila rakev in bolnika skozi noč. Zelo dolga se jima je zdela pot, daljša, kakor da bi hodila peš v poštem razgovoru, in od Šrangarja do Brezovice je bila še dobra ura.

„Jaz ne vem!“ je izpregovoril kmet. „Kakor da bi drčala kolesa nazaj v tem blatu! Saj se nikamor ne premaknemo!“

Krčmar je pognal.

„Če je človeku pusto, je še od hiše do hleva daleč!“

Luka se je razveselil, da so prekinili tišino človeški glasovi. Plah in besede željen je čakal, da bi prišla vrsta tudi nanj, da bi se še nanj obrnil kdo z ogovorom, četudi neprijaznim.

Kmet je napol okrenil glavo.

„Povej nam, Luka, ki si bil zmerom poštem, kdo te je obsedel, da si storil tak greh? Kaj je bilo treba, da se zdaj vozimo zaradi tebe skozi to pusto noč!“

Luka je vzdignil glavo, celo nasmehnil se je njegov blatni in krvavi obraz.

„Zlodej me je bil obsedel, sosed! Ko smo sedeli pri Šrangarju, je čepel zlodej pod klopjo, tik za mojimi nogami in mi je vdahnil tisto pregrešno misel.“

Kmet se je prekrižal, krčmar pa je stresel zlovoljen z glavo.

„Pa zakaj si ga ubogal!“ je očital kmet z žalostnim glasom. „Zapodil bi bil izkušnjavca!“

„Greh je storjen, madež je na duši, nihče ga več ne izbriše!“ je vzdihnil Luka. „Ubogal sem, storil sem, kakor je ukazal in zdaj sprejemem še pokoro!“

„Zlodej je slab izgovor, Luka!“ je izpregovoril krčmar. „Vsi hudodelci in razbojniki bi se lahko izgovarjali: Zlodej me je zapeljal, zlodej mi je vdahnil misel, pa sem storil. Ampak zaradi zlodeja ne uideš kazni!“

Udaril je po konjih, da je zaškropilo na voz blato od kopit.

„Nisem rekel zato, da bi se izgovarjal!“ se je branil Luka. „Ne maram uiti kazni; če bi me ne bili uklenili, bil bi šel sam, peš, ne gnan in ne uklenjen, in bi se izpovedal!“

„Zakaj pa si se hotel končati, če je tako?“ je vprašal krčmar.

„Tudi takrat mi je bil vdahnil zlodej pregrešno misel; videl sem ga razločno, ko je čepel pod mizo, skrit v temo; tudi moj maček se ga je prestrašil, iztegnil kremplje, najezil je dlako in je pobegnil.“

„Budalosti pripoveduješ, Luka!“ se je razjezil krčmar. „Saj si bil drugače pameten, zdaj pa . . . Bog vedi, morda se ti je res zmešalo!“

„Nič se mi ni zmešalo!“ je vzkliknil Luka, kakor da bi bil užaljen. „Zlodej me je zapeljal in ravnal sem po njegovi zapovedi, z vso pametjo in z dobrim premislekom. Vse se spominjam, kako je bilo; zlodej me je vodil za roko, jaz pa sem šel in sem delal, kakor mi je prigovarjal. Ubogal sem ga, to je moj greh.“

„Kako pa je bilo? Kako si ravnal?“ je vprašal kmet in se je okrenil z vsem životom proti Luki.

„Tam boš povedal, molči zdaj!“ je zamrmral žandarm, ki je zaspan slonel v kotu.

„Zakaj bi molčal?“ je hitel Luka. „Tam bom povedal, vse po vrsti bom razložil, kakor se spodobi. Ampak če me vpraša sosed, pošten človek, zakaj bi mu ne povedal, zakaj bi se malo ne razgovarjal z njim? Tako je bilo: Sedimo pri Šrangarju, kakor sem rekel; Andrejec potegne iz suknje bankovce, tišči jih v pesti in jih nam kaže pod nos. Nato sede pijan, zadremlje, roko pa iztegne po mizi in tišči bankovce v pesti. Vsi smo gledali nanje, vsi, kolikor nas je bilo, ne jaz sam; in ne meni samemu, zlodej ni vdahnil grešne misli meni samemu, vsem jo je vdahnil. Gorjancu jo je vdahnil in Šrangarju in vsem, ki so bili tam!“

Krčmar je vzkliknil začuden, tudi žandarm je vzdignil glavo in je poslušal pazljivo.

„Med njimi, vsemi pa sem bil jaz najmalopridnejši, največji grešnik med grešniki, zakaj jaz edini sem ubogal. Andrejec se opoteče pijan, opoteče se na cesto, jaz stopim za njim. Da je takrat kdo zaklical: Kam, Luka? Ne delaj greha! — bi se bil vrnil in čiste bi bile zdaj moje roke. Vsi so vedeli, kam sem šel, toda nobeden ni zaklical. Jaz bom odgovarjal sodniku in rablju, oni pa bodo Bogu odgovarjali!“

„Oni niso ubijali, Luka, ne obtožuj nikogar!“ mu je očital krčmar.

„Večji grešnik sem od njih in odpustili mi bodo, če sem jih žalil!“ je odgovoril Luka počasi in tišje, kakor osramočen.

„Pa kako si storil?“ je vprašal kmet.

„Šel sem za njim, pobral sem debel, okrogel kamen ob cesti, in ko sem ga došel, sem zamahnil in udaril za tilnik, natanko na tisto bradavico, ki jo ima tam. Še zastokal ni, zavrtil se je, razprostrl je roke in se je zgrudil...“

Krčmar je v svoji osuplosti tako nategnil vajeti, da je konj poskočil in se je voz zamajal. Tudi žandarm se je napol vzdignil in je pogledal ves začuden na Luko.

„Kam si ga udaril? Kam?“ je vzkliknil krčmar. „Za tilnik, praviš, da si ga udaril? Blede se ti, Luka, ali pa lažeš!“

„Jaz vem, da sem ga udaril za tilnik!“ je trdil Luka. „Ves čas sem mislil: Za tilnik ga udarim, na tisto bradavico pod lasmi! In tako sem tudi storil.“

„Lažeš!“ se je razsrdil krčmar. „Za tilnikom ni bilo nobene rane! Vse rane so bile na čelu in na sencih!“

„S kamnom, praviš, da si ga udaril?“ je vprašal žandarm.

„Z debelim, okroglim kamnom. Pobral sem ga na kupu ob cesti, še dolgo sem izbiral, ker nisem našel takoj prapravnega. In potem sem ga nosil ves čas v suknji, dokler nisem zamahnil in udaril.“

„Zlodeja si udaril s kamnom, pa ne Andrejca!“ je zamrmral osorno žandarm. „Tista rana se nikoli ni odprla pod kamnom, pa še pod okroglim kamnom!“

„S kamnom sem ga udaril!“ je ponavljal Luka mirno, kakor da ni slišal ugovorov in ne videl osuplosti. „In ko sem pobegnil, sem zalučil kamen na polje, blizu križpota je bilo. Tam iščite, pa ga boste našli!“

Nenadoma je prišlo krčmarju na misel, da bi vprašal razbojnika o stvari, ki so se je bili doslej vsi ognili, ali nalašč, ali pa iz pozabljivosti. In krčmarju samemu se je

zazdelo čudno, da se je domislil šele tako pozno; najbližje, skoro najimenitnejše vprašanje je bilo, na jeziku je ležalo, in vendar nihče ni izpregovoril tiste besede. „Kakor je neumen in kakor se mu blede“, je pomislil krčmar, „če bo to povedal po pravici in če se bo izkazalo, da ni lagal, bo stvar razložena in razodeta.“

Vzel je vajeti v eno roko in se je z vsem životom okrenil.

„Povej no, ti, Luka, kam pa si dejal tiste bankovce, ki si jih vzel Andrejcu iz suknje?“

Luka se je zdrznil, kakor da ga je bil kdo ogovoril v spanju. Komaj da je razumel.

„Kam si spravil bankovce? Kje jih imaš?“ je kričal krčmar.

Luka sam je bil osupel in vznemirjen. Vsa vprašanja, vsa očitanja, vse kletve in obtožbe je slišal in razumel; poslušal je vdano vse hude besede, ker so bile zaslužno plačilo za greh; na vsa vprašanja je odgovarjal naravnost in brez hinavščine. Zdaj pa se je nenadoma oglasilo vprašanje, ki je moral razločno odgovoriti nanj in ki mu vkljub temu ni vedel odgovora. Vse je bilo jasno, od začetka do konca, tukaj pa je bila vrzel; kakor da se mu je bil zatemnil spomin v eni sami stvari, za en sam trenotek.

„Bankovce?“ je ponavljal jecljaje.

„Bankovce! Bankovce!“

Ko je hitel Luka za Andrejcem, še preden je pobral kamen, je pomislil za trenotek, le mimogrede, tudi na bankovce. „Kam bi spravil bankovce? Za hišo jih bom spravil, pod drva jih bom zakopal!“ Toda misel je bila tako hipna, da mu ni ostala razločno v spominu.

„Potrpite!“ je jecljal. „Domislil se bom, kam sem jih spravil . . .“

Nenadoma se je vzdignil v vozu ves vesel in okovi na rokah so zarožljali.

„Za hišo, za hišo sem jih spravil! Dobro se spominjam, pod drva sem jih zakopal; tam iščite!“

Voz je drdral in se je stresal po nasuti cesti skozi Brezovico ter se je ustavil pred sodnijo; tam so bila okna razsvetljena, celo glasovi so se čuli na cesto.

„Pod drva jih ni zakopal, nikamor jih ni spravil“, je izpregovoril kmet mirno in počasi, kakor da je hotel povedati še vse nekaj drugega, bolj imenitnega.

„Doli!“ je ukazal žandarm in Luka je stopil z voza.

Vrata so bila na stežaj odprta in vsi štirje so stopili v svetlo vežo.

V.

Šli so po temnih stopnicah in so prišli v veliko izbo. Dvoje svetilk je stalo na dolgi mizi; konci mize je sedel suhoten, zaspan človek v obnošeni črni obleki in je pisal. Sodnik sam je stal sredi izbe; čokat, rejen gospod je bil, njegov dobrodušni, zaliti obraz pa je bil v tem trenutku zelo zardel in razburjen.

Ko je vstopil Luka, je vzdignil sodnik obrvi visoko in je pogledal ves osupel.

„Kdo je to? Koga ste pripeljali?“

„Človeka, ki je ubil nocoj Andrejca iz Male Ligojne.“

Glasno, počasi, z nekakim ponosom je izpovedal žandarm svoje poročilo.

Sodnik pa je odprl usta, oprl se je z roko ob mizo in je omahnil na stol. Celo pisar je vzdignil glavo in je strmел na Luko.

„Kdo je ta človek? Koga je ubil?“ je vprašal sodnik in se je oziral z velikimi očmi od žandarma na Luko, od Luke na krčmarja.

„Bajtar Luka, Luka Merkun iz Velike Ligojne; ubil je nocoj na cesti Andrejca iz Male Ligojne, ki se je vračal s semnja, ubil ga je in oropal.“

„Kdo pravi, da ga je ubil?“

„Sam!“ je odgovoril žandarm osorno.

„Jaz sem ga ubil! Zaradi bankovcev sem ga ubil!“ je izpregovoril Luka; njegov glas pa ni bil več miren in razločen kakor prej; tudi on je bil čudno razburjen, trepetajoč je stal pred sodnikom.

„Tako! Tako!“

Sodnik se je vzdramil iz svoje osuplosti; s pazljivim očesom je gledal na Luko in se je smehljajal.

„Ti sam praviš, da si ga ubil! Kako pa si to storil, bratec?“

Prijazno in smehljaje je govoril sodnik, Luka pa je trepetal, začutil je nenadoma veliko utrujenost, meglilo se mu je pred očmi in glas mu ni hotel iz grla.

„Nehajte!“ je prosil tiho, jecljaje, komaj razločno. „Grešil sem, kaznujte! Truden sem, rad bi spal . . .“

Sodnik je pomaknil stol k njemu, Luka se je zgrudil in je nagnil glavo na prsa.

„Še to povej: kako si storil? Razloži nam, potem boš spal.“

„S kamnom . . .“ je jecljal Luka tako tiho, da je stopil sodnik tik predenj in se sklonil k njemu. „Z okroglim kamnom . . . za tilnik . . . na bradavico . . .“

„Tako! Tako! Pa še to povej: Kam pa si spravil bankovce?“

„Za hišo sem jih spravil . . . pod drva zakopal . . . Rad bi spal . . .“

„Kmalu boš spal, siromak, mirno boš spal . . . Luka, dovolj je bilo trpljenja za hudo misel!“

Luka se je nasmehnil že napol v spanju; ni razumel sodnikovih besed, toda čutil je, da mu je bil rekel nekdo nekaj prav prijaznega in tolažilnega, toplo besedo, kakor je že dolgo ni slišal od nikogar; oddahnil se je globoko in je zadremal na stolu.

Sodnik, žandarm, krčmar in kmet so se razgovarjali dolgo časa o nocojšnjem zločinu; pisar je sedel za mizo, molčal je in se je čudil.

„Saj sem vedel!“ je klical krčmar. „Že na vozu sem vedel, med potjo, da je bilo tako in nič drugače!“

„Ko sem stopil z voza“, je izpregovoril kmet, „sem rekel: Ne vem, kdo je Andrejca ubil, ampak toliko vem, da ga Luka ni!“

„Ta res ni hudodelec!“ je zamrmral žandarm, ko je pogledal na spečega Luko. „Ampak čudno je, da se mu je tako nenadoma zbledlo . . .“

„Ni se mu zbledlo . . . nekaj drugega je bilo!“ je odgovoril sodnik; odprl je duri in je zaklical v vežo.

Črez malo časa se je prikazal na pragu visok, čokat človek; oblečen je bil v blatne cunje, na nogah je imel črevlje brez podplatov, njegov obraz je bil rumen in razoran, kakor od suhe ilovice. Uklenjen je bil in žandarm je stal za njim.

„Kaj pa me budite?“ je kričal že na pragu. „Zdaj me imate, bodite veseli in pustite me pri miru! Od kdaj pa je reč taka, da človek še ponoči nima miru? Kaj ne morete opraviti podnevi?“

„Kobar, ali poznate tega človeka?“ je vprašal sodnik in je pokazal na Luko.

Kobar se je zasmel krohotoma, tako, da se je Luka stresel in vzdramil.

„Poznam ga, spominjam se nanj! Tudi on je bil med njimi, tudi on je bil med tistimi Judeži, ki so me mislili prehiteti! Ubogi Andrejec! Med samimi Judeži in razbojniki

je sedel! Saj sem že rekel, da nisem nič hudega namera-val to noč! Ampak ko sem videl to razbojniško družbo sem si mislil: Če je že potreba, da se kdo polasti tistih, bankovcev, zakaj bi se jih ne polastil jaz?"

„Pa ste šli in ste vzeli rovnico, ki je ležala v veži kakor nalašč!“ ga je prekinil sodnik.

„Pa sem šel, tako je! Ta-le človek, ki tukaj sedi, se je lovil pred mano kakor moja senca. Mislil sem že, da pridem prepozno, pa sem sklenil: Ti njega, jaz tebe! Hvali Boga do komolcev, prijatelj, da nisi ubijal nocoj, zakaj ne sedel bi zdajle tukaj!“

Kobar se je zasmel še glasneje, Luko pa je stresel mraz od nog do glave.

Sodnik je zamahnil z roko, Kobar pa se je okrenil še na pragu in je zaklical v izbo:

„Lahko bi mi dali boljšo posteljo za teh par noči. Truden sem od dolgega pota, zato ostanem malo tukaj; ampak drugi teden adijo!“

Sodnik je pogledal za njim zlovoljno in skoro plašno.

„Srečno smo ga iztaknilil, ampak odkar je tukaj, nisem miren. Jutri že, takoj jutri ga pošljem v Ljubljano; tam imajo prvo pravico do njega, tam naj ga drže, razbojnika!“

Ozrl se je nekoliko začuden na Luko, kakor da je bil pozabil nanj:

„No, prijatelj, kaj pa še počneš tukaj? Vzemite mu proč to!“ je pokazal na okove.

Luka se je počasi vzdignil.

„Ljudje božji, ne jaz . . . ne jaz . . .!“

„Seveda ne ti!“ ga je prekinil sodnik osorno. „Z Bogom, prijatelj!“

Okrenil se je in je stopil k mizi.

„Stoj!“ je vzkliknil sodnik nenadoma. „Ali poznaš te-le papirje?“

Držal je v roki zvitek bankovcev, ki so bili ob robu krvavi, kakor da jih je bil tiščal kdo v okrvavljeni roki.

„Poznam!“

„Nisi jih torej zakopal pod drva . . . ampak dosti ni manjkalo! Bog s teboj!“

S povešeno glavo je stopil Luka iz sobe; na stopnicah se je opotekal kakor pijan in krčmar ga je držal pod pazduho. Komaj so sedeli v vozu in je krčmar pognal, se je naslonil Luka v kot, zaspal je trdno in je spal vso pot, tudi se ni vzdramil, ko se je ustavil voz pred krčmo.

„Kam bi z njim?“ je pomislil krčmar in je gledal na Luko, ki je slonel zleknjen v kotu, glavo napol visečo iz voza.

„Na klop ga položi, tam naj se naspi!“ je svetoval kmet.

„Tam leži Andrejec!“

„Saj ga ne bo videl . . . in mrtvec ga ne bo motil v spanju!“

Prijela sta Luko obadva in sta ga nesla v hišo; krčmar je vzel plahto z voza, zganil jo je ter jo vtaknil Luki pod glavo.

Na stolu poleg ubitega Andrejca je gorela sveča; dolgi, nemirni plamen je vzplapolaval in pojemaval, tiha, rumena luč je sijala na ubitega in na spečega . . .

Luka je dihal mirno in počasi in se je smehljal v sanjah; kes in trpljenje je bilo izbrisalo črni madež z duše.

